

ÇEK HUKUKUNDA SÜRELER VE BU SÜRELERİN AŞILMASININ SONUÇLARI¹

Av.Doç. Dr. Mustafa TOPALOĞLU

I- GENEL OLARAK ÇEKİN ÖZELLİKLERİ

Çek; emre, hamile ve nama yazılı düzenlenebilen bir kıymetli evraktır. Çek de kanun gereği emre yazılı senetlerdendir. Bono ve poliçeden farklı olarak hamile de düzenlenebilir. Kimin adına düzenlendiği belirtilmeyen veya tüzel kişiliği bulunmayan işletme adının lehtar gösterildiği çekler, hamile yazılı sayılır (TTK 687/Son).

Çek, nitelikli bir havaledir. Bu üçlü havale ilişkisinde, **keşideci**, **hesabın** bulunduğu **muhatap** banka ve çek bedelini tahsile yetkili **lehtar** bulunur. Özel hüküm bulunmayan hallerde, mahiyetine uygun düştüğü oranda Borçlar Kanunu'nun havaleye ilişkin hükümleri uygulanır. Örnek, hesapta yeterli karşılığı olmadığı halde çeki hataen ödeyen veya provizyon veren Banka, daha sonra bundan dönemez (BK m.461/II).

Çek bir ödeme aracıdır. Çek bir ödeme aracı olduğu için kural olarak bir borcun ifası için verildiği karine olarak kabul edilir. Bu karinenin aksini yani çekin ifa dışında, ödünç, avans veya teminat olarak verildiğini iddia eden keşideci, bu iddiasını ispatlamalıdır (19.HD.17.12.1995 T., 1728/1947).

II- ÇEKTE İBRAZ SÜRELERİ

- Bir çek, düzenlendiği yerde ödenecekse **10 günde** muhatap bankaya ibraz edilmelidir.
- Çekin keşide yeri ile ödeme yeri farklı yerlerde ise, ibraz süresi **bir aydır**.
- Çekin keşide yeri ile ödeme yeri farklı kıtalardaki ülkelerde olması halinde, ibraz süresi, **üç ay** olarak öngörülmüştür.

Aynı yada farklı yer sayılma olgusu, çekin fiilen ibraz edildiği yere göre değil, çekin üzerinde yazılı ödeme ve keşide yerine göre belirlenir. Aynı yer veya farklı yeri belirlerken, doktrinde ve uygulamada, bazen **il** sınırı, bazen de **büyükşehir belediye** sınırı esas alınmaktadır. Maalesef, Türk Ticaret Kanunu Tasarısının 796.maddesinde, aynı karışıklık devam ettirilmiş, sadece "memleket" kelimesi "ülke" olarak değiştirilmekle yetinilmiştir. Yapılacak kanun değişikliğinde, elektronik takas sisteminin geliştiği dikkate alınarak, ödeme yeri ile keşide yeri aynı ülke olan çeklerde ibraz süresi 10 gün olarak tek bir süre kabul edilmelidir.

Mevcut yasal düzenlemeye göre de, Büyükşehir belediye sınırlarını ayırt edici kıstas olarak kullanmak gerekir. Aynı Büyükşehir sınırları içinde yer alan ilçeler, aynı yer sayılır ve ibraz süresi 10 gündür.

III- ÇEKTE ZAMANAŞIMI

Çek ödeme aracı olduğu için bono ve poliçeden daha kısa bir zamanaşımı süresine tabiidir. "Hamilin; cirantalarla, keşideci ve diğer çek borçlularına karşı haiz olduğu

¹ **Adana Barosu 05-09 Nisan 2005 Avukatlar Haftası Etkinlikleri'nde sunulan tebliğ metnidir.**

müracaat hakları ibraz müddetinin bitiminden itibaren altı ay geçmekle müruruzamana uğrar." (TTK m.726/I) Buradan açıkça anlaşıldığı gibi, çeke dayanan kambiyo hukuku talepleri hakkında 6 aylık zamanaşımı süresi uygulanır.

Çekte zamanaşımı süresi, ibraz tarihinden değil, ibraz süresinin bittiği tarihten başlar. Örnek; keşide tarihi 2.1.2004 olan, 5.1.2004'te bankaya ibraz edilen bir çek, 14.7.2004'te zamanaşımına uğrar. (TTK m.665'e göre sürenin başladığı ilk gün, burada da dikkate alınmaz.)

Çekin icra takibine konulmaması veya bankaya ibraz edilmemesi gibi ihtiyati tedbir kararının varlığı halinde zamanaşımı süresi işlemeye başlamaz.

Zamanaşımının durmasına ilişkin BK m.134 hükmü, çekler hakkında da uygulanır. (Örneğin, velayet, evlilik veya hizmet ilişkisinin bulunması gibi sebepler)

Buna karşılık, zamanaşımının kesilmesi hakkında TTK m.662 ve 663'te özel hüküm öngörülmediğinden, genel hüküm olan BK m.132'nin uygulanma olanağı yoktur.

TTK m.662'da zamanaşımının kesilme nedenleri;

- Alacağın iflas masasına bildirilmesi,
 - Davanın ihbarı,
 - İcra takibinde bulunulması,
 - Dava açılması,
- olarak öngörülmüştür.

Yargıtay'ın son kararlarına göre;

- Alacaklı veya borçlu tarafından menfi tespit davası açılması,
 - çeke dayalı eda davası açılması,
 - yetkisiz icra müdürlüğünde takip açılması,
- zamanaşımını keser.

Buna karşılık, yine Yargıtay'a göre;;

- İcra hukuk mahkemesinde borca itiraz,
 - kıymet takdirine itiraz (şikayet),
 - ihtiyati haciz kararı alınması veya uygulanması,
 - karşılıksız çekten şikayet,
 - sahtecilikten ceza davası açılması,
- zamanaşımını kesmez.

Zamanaşımının kesildiği tarihten itibaren 6 aylık zamanaşımı süresi yeniden işlemeye başlar. İcra memurunun herhangi bir işlemi, zamanaşımını kesmeye yeterlidir.

TTK m.663'e göre, zamanaşımını kesen işlem hangi borçlu hakkında gerçekleşmişse ona karşı hüküm ifade eder (BK m.134'ten diğer bir fark). Örnek, çek keşidecinin taşınmazlarının haczi için yazılan müzekkere, yalnızca keşideci hakkında zamanaşımını keser; cirantalar hakkında zamanaşımı işlemeye devam eder!!!

Zamanaşımı, itiraz değil **defidir**. Bu nedenle zamanaşımı definin açıkça ileri sürülmesi gerekir. İcra memuru veya hakim zamanaşımını kendiliğinden dikkate alamaz. Çekin tarihinin çok eski olduğunun söylenilmesi veya çek tarihinden itibaren uzunca bir sürenin geçmiş olduğunun belirtilmesi, zamanaşımı defi olarak kabul edilmez.

Çek icra takibinden önce zamanaşımına uğramışsa; borçlu, ödeme emrine itiraz ederken ve en geç icra mahkemesindeki ilk duruşmada zamanaşımı defini ileri sürmelidir.

İcra takibi devam ederken zamanaşımı gerçekleşmişse; borçlu, icra mahkemesine başvurarak zamanaşımı nedeniyle icranın geriye bırakılmasını talep etmelidir. Talep için bir süre sınırlaması yoktur.(İİK m.33a)

IV- ÇEKTE SEBESİZ ZENGİNLEŞME

Çek süresinde ibraz edilmeyerek müracaat hakkı kaybedilmişse veya zamanaşımına uğramışsa, başvurulacak yollardan biri, sebepsiz zenginleşme davasıdır (TTK m.644).

TTK m.644'te kambiyo senetlerine özgü olarak öngörülen sebepsiz zenginleşme, BK m.61 vd.'daki sebepsiz zenginleşmeden farklıdır. Çek bedelini ödemekle yükümlü olan keşideci, kanuni formaliteleri yerine getirmeyen hamilin ödemeyi talep edememesi nedeniyle sebepsiz zenginleşmiş olmaktadır. Sebepsiz zenginleşme karine olarak varsayıldığından, ispat yükü keşidecinin üzerindedir. Keşideci, temel ilişki bazında sebepsiz zenginleşmediğini ispatlamakla yükümlüdür.

Sebepsiz zenginleşme nedeniyle doğrudan dava açılabilmesi gibi, bu hak itirazın iptali davasında da ileri sürülebilir. Sebepsiz zenginleşme davası, açık kanun hükmü gereği ancak keşideci aleyhine açılabilir. Cirantalarla diğer çek borçlularına karşı sebepsiz zenginleşme talebi ileri sürülemez.

Çekin her yetkili hamili, sebepsiz zenginleşmeden kaynaklanan talepte bulunabilir. Davacının keşideci ile arasında bir temel ilişkiden kaynaklanan borç ilişkisinin bulunmasına gerek yoktur.

Sebepsiz zenginleşmeye dayanarak, talep edilebilecek zarar, çek bedeli ve temerrüt faizidir. Çek tazminatı ve komisyon istenemez.

Faizin işlemeye başladığı tarih, ibraz edilmeme halinde, ibraz süresinin dolduğu; zamanaşımı söz konusuysa zamanaşımına uğrama tarihidir. Fakat, faizi, ibraz tarihinden başlatan Yargıtay kararları da vardır (11.HD.17.6.2002 T.,2756/6224).

Sebepsiz zenginleşme davası, yerleşik Yargıtay uygulamasına göre, 1 yıllık zamanaşımına tabidir. Bu bir yıllık zamanaşımı süresinin başladığı tarih, bir yukarıdaki temerrüt faizinin işlemeye başladığı tarih ile aynıdır.

V- TEMEL İLİŞKİYE DAYANILMASI

Müracaat hakkını kaybeden veya bu hakkı zamanaşımına uğrayan çek hamili, sebepsiz zenginleşme davasından başka, temel ilişkiye de dayanabilir.

Bir borç için kambiyo taahhüdünde bulunulması "yenileme" sayılmadığı gibi, kambiyo senedi kural olarak ifa yerine değil de ifa amacıyla verildiği kabul edildiğinden, temel borç ilişkisinden doğan talep hakkı devam eder.

Temel ilişkiye dayanılarak talepte bulunulması, ancak bu ilişkiye doğrudan taraf olanlar arasında söz konusudur. Bu durumda, temel ilişkinin zorunlu tarafı olmak dolayısıyla sorumlu olan, çek borçlusu yalnızca keşidecidir.

Temel ilişkiye dayanarak talepte bulunma hakkına sahip tek çek alacaklısı da lehtardır. Lehtardan sonraki cirantaların ve son hamilin böyle bir hakları bulunmamaktadır.

Temel ilişkiye dayalı olarak talepte bulunulması halinde, çek, yazılı delil başlangıcı oluşturur ve davacı iddiasını tanıkla ispat edebilir.

Çekte zamanaşımı süresini düzenleyen TTK m.726 hükmü bu durumda uygulanmayacak; asıl borç ilişkisinin tabi olduğu zamanaşımı süresi uygulama alanı bulacaktır. Tartışmalı olmakla beraber, buradaki zamanaşımı süresinin temel ilişkideki alacak hakkının muaccel olduğu (BK m.128) tarihten başladığını kabul etmek gerekir.